

Видатному вченому, талановитому організатору науки і Людині – Олександру Олексійовичу Сторожуку присвячується

Член-кореспондент ВАСГНІЛ, доктор економічних наук, професор Олександр Олексійович Сторожук народився 1 січня 1924 р. у с. Іванівка Ставищенського району Київської області в селянській родині, був учасником бойових дій у Великій Вітчизняній війні. З 1947 по 1951 р. навчався у Київському фінансово-економічному інституті й одержав диплом з відзнакою, здобувши кваліфікацію економіста сільського господарства.

Як талановитого фахівця зі схильністю до наукових досліджень Олександра Олексійовича в 1951 р. було направлено на роботу в Інститут економіки Академії наук УРСР на посаду молодшого наукового співробітника, де він у 1955 р. під керівництвом академіка П.М. Першина успішно захистив кандидатську дисертацію "Розподіл продукції і доходів у колгоспах". Тут О.О. Сторожук познайомився з видатним ученим академіком І.І. Лукіновим, який також навчався в аспірантурі під керівництвом академіка П.М. Першина. Характерно, що після аспірантури ці два геніальні вчені постійно підтримували дуже тісні наукові зв'язки та людські стосунки.

Найбільш яскраво талант вченого й організатора аграрної економічної науки проявився з переходом О.О. Сторожука на роботу в Український НДІ економіки і організації сільського господарства, в якому він працював з 1956 р. до кінця життя, займаючи різні посади: старший науковий співробітник; завідувач відділу собівартості цін і рентабельності, а потім відділу планово-економічного регулювання; заступник директора інституту; із жовтня 1976 р. – 1987 р. директор НДІ економіки і організації сільського господарства.

Як науковець і організатор економічної науки він зосередив увагу на проблемах, пов'язаних із розвитком ключової галузі країни – виробництвом зерна. Результати цих до-

сліджень учений узагальнив у докторській дисертації "Економіка зернового господарства Української РСР", яку успішно захистив у 1972 р. на спеціалізованій вченій раді Київського інституту народного господарства. У своїх дослідженнях зернового господарства він розглядав проблему зерновиробництва у період голодомору 1932-1933 рр. На фактичних матеріалах, в міру можливого на той час, дослідник показував, що підстав для дефіциту зерна не було. Це сприймаємо як його громадянську позицію. Він давав обґрунтовані пояснення ситуації без політичного забарвлення. Проблемою зерна О.О. Сторожук займався детально, виїжджаючи у відрядження і вивчаючи витрати на доробку зерна (сушіння, очищення), так звані польові дослідження.

У колі його інтересів також були дослідження з удосконалення методичних підходів щодо зональної диференціації закупівельних цін на основні види сільськогосподарської продукції. Оскільки формування вартості сільськогосподарської продукції має регіональний характер, це зумовлює неоднаковий розмір затрат і кількість одержаної продукції з одиниці площі, що створює матеріальну основу для додаткового доходу господарств із кращими умовами виробництва. Олександр Олексійович займався питаннями встановлення зональних цін за середніми витратами виробництва у відповідній природно-економічній зоні, метою яких було вирівнювання економічних умов виробництва для господарств, розміщених у різних ґрунтово-кліматичних умовах і вилучення диференціальної ренти в державний бюджет у господарств, розташованих на землях із кращими умовами виробництва.

Він був одним із засновників нової методології ціноутворення, регулювання міжгалузевих відносин в агропромисловому комплексі.

Заслужують на увагу також методичні підходи, запропоновані О.О. Сторожуком щодо врахування у закупівельних цінах споживчої вартості сільськогосподарської продукції, стимулювання закупівельними цінами підвищення якості сільськогосподарської продукції. Якість продукції – одна з найбільш складних категорій у процесі матеріального виробництва. З економічного погляду істотні не самі властивості продукції, а те, якою мірою чи в якому ступені вони задовольняють потреби. Так, споживачів борошна, хліба, цукру, олії, лляних виробів не цікавить первинна природа предмета споживання, як його виробляли, переробляли та ін. Важливо, щоб предмет споживання володів потрібними йому властивостями, задовольняв потреби споживача. Якщо говорити про якість продукції, то необхідно мати на увазі певні умови її споживання. Залежно від останніх може змінюватися ступінь задоволення потреб одним і тим же продуктом, що має однакову технологічну якість. У цьому й полягає одна із сторін економічної сутності якості продукції. Оптимальна якість продукції – це така якість, яка забезпечує максимальну величину народногосподарського економічного ефекту при виробництві та споживанні цієї продукції.

Оскільки не можливо відділити споживчі властивості товарів від них самих, так само не можна уявити якість без зв'язку зі споживчою вартістю. Матеріальним носієм як споживчої вартості, так і якості продукції завжди виступає їхня спільна сторона – товарне тіло.

Зв'язок між поняттями якості продукції та споживчої її вартості полягає в тому, що споживча вартість продукції "оцінюється", тобто вимірюється через її якість (так само як якість продукції вимірюється, зважується).

Водночас категорію "якість продукції" в економічному аспекті не можна ототожнювати з корисністю речі та з категорією "споживча вартість". У багатьох випадках споживча вартість однієї і тієї ж продукції володіє різною здатністю задовольняти потреби в ній, оскільки відрізняються ступенем корисності цих властивостей. Відповідно, неоднаковий ступінь корисності однорідних споживчих вартостей зумовлює різний рі-

вень їх якості. Менша кількість споживчої вартості високого рівня якості може бути в певних випадках прирівняна до більшої кількості менш якісної споживчої вартості того ж роду. Отже, на відміну від споживчої вартості, яка характеризує корисність речі, якість продукції визначає ступінь корисності.

Якість продукції, як невід'ємна частина споживчої вартості, реально проявляється тільки на стадії її споживання. В той же час якість як об'єктивну властивість можна виявити ще до споживання на стадії реалізації продукції.

Складність і багатогранність проблеми якості продукції полягає насамперед в тому, що вона охоплює всі фази відтворення – розподіл, обмін, споживання. Сутність категорії "якість продукції" впливає з основних категорій товарного виробництва: товар, споживча вартість, вартість.

У працях О.О. Сторожука проводиться детальний аналіз показників якості продукції рослинництва та тваринництва, поглиблене виявлення причин, що зумовлюють її погіршення, визначення втрат як окремих підприємств, так і галузей промисловості при переробці продукції низької якості, та системи грошових надбавок за реалізацію продукції вищої якості, системи моральної та матеріальної заінтересованості окремих працівників у виробництві якісної продукції. Це відобразилося у запропонованій Олександром Олексійовичем системі управління якістю в розрізі конкретних видів продукції, що також включає в себе комплекс агротехнічних та організаційних заходів, організаційно-методичні принципи забезпечення одержання високоякісної продукції.

Заслужують на увагу науково обґрунтовані пропозиції з удосконалення планування та організації державних закупівель, економічних зв'язків сільськогосподарських підприємств із переробними підприємствами та торгівлею, удосконалення фінансово-кредитного механізму в системі управління сільськогосподарським виробництвом.

Особливістю наукового підходу талановитого вченого було вивчення анатомії економічних процесів та явищ, що давало змогу чітко діагностувати проблеми, що виникали

як в окремій галузі, так і в аграрній економіці в цілому.

Безцінна творча спадщина вченого, залишена нащадкам, налічує понад 150 наукових праць. Він знаний не лише в колишньому СРСР, а й в ряді країн Європи та Азії. Окремі його праці видані в Китаї, Кореї, Болгарії, Угорщині та інших країнах.

Накопиченим науковим і практичним досвідом Олександр Олексійович щедро ділився з молодими вченими, спеціалістами-практиками, докторантами і аспірантами. Підготовку молодшої наукової зміни він вважав одним із провідних напрямів своєї діяльності. Під його керівництвом підготовлено понад 30 висококваліфікованих науковців, ним створена відома наукова школа економістів-аграрників. Чимало його учнів стали докторами наук: В.Н. Зимовець, М.М. Гук, М.М. Караман та ін.

Олександра Олексійовича шанували й визнавали у наукових колах, як надзвичайно самоорганізовану, мудру, принципову людину, наділену великою працездатністю, віддану улюбленій справі, вимогливу, насамперед до себе, у вирішенні важливих питань. Колег і друзів приваблювали його доброта і людяність, глибина інтелекту, феноменальна пам'ять, порядність.

Він умів знаходити індивідуальний підхід до кожного з підлеглих, прозорливо вбачаючи наукові здібності, раціональну зернину,

максимально розкриваючи їхні потенційні можливості. Він інтуїтивно відчував, на якому інструменті, у якому дослідницькому напрямі найбільш вдало буде, умовно кажучи, зіграна партія кожного науковця та налаштовував злагожену роботу науководослідного "оркестру". Мені дуже пощастило, що я безпосередньо працював поряд із цією надзвичайно талановитою, порядною і мужньою Людиною з 1970 р. до кінця його життя, до того ж жив поряд із його сім'єю.

Запорукою успіхів і досягнень Олександра Олексійовича була міцна та дружна сім'я: вірна супутниця та дружина Аза Володимирівна, з якою виховали двох прекрасних доньок і дочекалися онуків.

Пройдений великий творчий і трудовий шлях Олександра Олексійовича характеризується значними здобутками, які втілені у практичних діях, знайшли широке відображення в суспільних інтересах розвитку аграрного сектору економіки країни.

Його невичерпна енергія і працездатність, урівноваженість і витримка, чесність та доброта, висока культура й організованість у роботі, душевна краса й ерудиція створили заслужено високий авторитет серед широкого загалу науковців, практиків і донині є прикладом самовідданого служіння аграрній економічній науці.

7 серпня 1987 р. Олександр Олексійович пішов у вічність.

*О.М. ШПИЧАК, доктор економічних наук, професор, академік НААН,
завідувач відділення ціноутворення, інфраструктури ринку
та розвитку наукових інновацій
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»*

*